

I

PASKUTINIEJI,
KURIE MATĖ JUOS
GYVUS

Holkombo miestelis išsidėstęs aukštose kviečiais apsėtose Vakarų Kanzaso lygumose, nuošalioje vietovėje, kurią kiti Kanzaso valstijos gyventojai vadino „ten, toli“. Už kokių septyniasdešimt mylių į rytus nuo Kolorado sienos plytintis kraštas su savo ryškiai mėlynu dangumi ir skaidriu dykumos oru greičiau panašus ne į Vidurio, o į Tolimuosius Vakarus. Vietos tarmėje gausu prerijų gyventojų sniaukrojimo, rančų darbininkams būdingų nosinių garsų, o vyrai, bent dauguma, nešioja siauras kaubojų kelnes, skrybėles plačiais kraštais ir aukštakulnius aulinius smailiomis nosimis. Kraštas plynas, o reginiai bauginamai platūs; arklius, galvijų bandas, baltus javų elevatorių bokštus, grakščiai kylančius aukštyn tarsi graikų šventovės, keleivis pamato iš toli ir dar negreitai juos pasiekia.

Ir Holkombas matyti iš labai toli. Ne dėl to, kad ten būtų į ką pasižiūrėti – paprasčiausia be tvarkos sustatytų pastatų krūva, per vidurį perskirta Santa Fė pagrindinės geležinkelio linijos bėgių, chaotiškas bažnytkaimis, iš pietų pusės juosiamas Arkanzaso upės, iš šiaurės – 50-ojo greitkelio, o rytuose ir vakaruose plyti prerijos ir kviečių laukai. Po lietaus arba tirpstant sniegui gatvės, be pavadinimų, be pavėsio, negrįstos, iš tirštų dulkių virsta baisiausiu purvynu. Viename miestelio gale stovi senas nutinkuotas pastatas, o ant jo stogo įtaisytas elektrinis skydas, – ŠOKIAI, – tačiau seniai

ten niekas nebešoka, o reklama jau keleri metai nebešviečia. Netoliese yra kitas pastatas su visai nederančia iškaba, nupiešta apsilaupiusiomis auksinėmis raidėmis ant nešvaraus stiklo, – Holkombo bankas. Bankas buvo uždarytas 1933 metais, jo patalpos paverstos butais. Tai vienas iš dviejų „daugiabučių“ namų miestelyje, o antrasis – sukiužęs didelis namas, vadinamas Mokytojų namu, nes jame gyvena didelė dalis vietos mokyklos mokytojų. Bet dauguma Holkombo namų – vienaaukščiai karkasiniai su priebučiais.

Griūvančiam paštui šalia geležinkelio stoties vadovauja pašto viršininkė, prakauli moteriškė su žaliaminės odos švarku, šiuurkščios medvilnės kelnėmis ir kaubojiškais batais. Pati stotis, nudažyta besilaupančiais žalsvai geltonos spalvos dažais, atrodo irgi liūdnei; garsieji ekspresai „Chief“, „Super-Chief“ ir „El Capitano“ pravažiuoja kiekvieną dieną, bet niekada nesustoja. Nesustoja ir kiti keleiviniai traukiniai – tik retkarčiais prekiniai. Palei greitkeli yra dvi degalinės, kurių vienoje taip pat prekiaujama menkomis bakalėjos prekėmis, o antroji dar atlieka papildomas kavinės funkcijas; tai Hartman kavinė, kur misis Hartman, savininkė, parduvinėja sumuštinius, kavą, gaiviuosius gėrimus ir 3,2 procento alų (Holkombas, kaip ir visas Kanzasas, – „sausas“ miestelis).

Ir tai iš teisybės viskas. Nebent dar pridurtume, kaip ir dera, Holkombo mokyklą, gražiai atrodančią įstaigą, kuri atskleidžia aplinkybę, kitur miestelio išvaizdos užmaskuotą: kad tėvai, kurie leidžia vaikus į šitą modernią, kvalifikuotais mokytojais aprūpintą „jungtinę“ mokyklą, – daugiausia pasiturintys. Mokykloje klasės nuo vaikų darželio siekia ligi pačių vyriausiųjų; ištisas autobusų parkas vežioja mokinius, kurių paprastai būna apie tris šimtus šešiasdešimt, iš vietovių, esančių net už šešiolikos mylių. Dauguma gyventojų fermeriai, įvairiausios kilmės kaimiečiai: vokiečiai, airiai, norvegai, meksikiečiai, japonai. Augina jie galvijus ir avis, sėja

kviečius, sorgą, žolių sėklas, sodina cukrinius runkelius. Žemės ūkis – verslas, visada susietas su rizika, tačiau Vakarų Kanzase tie, kas juo verčiasi, laiko save „apsigimusiaisiais lošėjais“, nes jiems trenka grumtis su itin menku kritulių kiekiu (per metus vidutiniškai iškrinta aštuoniolika colių) ir skaudžiomis drėkinimo problemomis. Tačiau pastarieji septyneri metai palaimingai apsiėjo be sausrų. Fermeriams iš Finio apygardos, kuriai priklauso ir Holkombas, sekėsi gerai; jie uždirbo ne tik iš žemės ūkio, bet ir iš gausių dujų telkinių eksploatacijos, ir tą jų pelną atspindi nauja mokykla, patogiai įrengti fermerių gyvenamieji namai, į dangų šaunantys perpildyti grūdų elevatoriai.

Ligi vieno rytmečio 1959 metų lapkričio viduryje nedaugelis amerikiečių – iš teisybės net nedaugelis Kanzaso valstijos gyventojų – buvo girdėję apie Holkombą. Kaip upės vandenys, kaip automobilininkai greitkelyje ir kaip geltoni traukiniai, pralekiantys Santa Fė geležinkelio bėgiais, taip ir drama išskirtinių įvykių pavidalu čia niekada nebuvo sustojusi. Miestelio gyventojai, viso labo du šimtai septyniasdešimt, nieko kito ir nenorėjo, juos patenkino paprastas kasdienis gyvenimas – darbas, medžioklė, televizoriaus žiūrėjimas, mokykloje organizuoti renginiai, dainavimas chore, susitikimai „Keturių H“ klube. Tačiau tą ankstyvą lapkričio rytą, sekmadienio rytą, kažkokie svetimi garsai įsibrovė tarp įprastinių Holkombo nakties garsų – verksmingos kojotų isterijos, sauso vėjo blaškomų gubojų šnarėjimo, skubiai tolstančių garvežių švilpesio. Tuo metu nė viena gyva būtybė miegančiame Holkombe jų neišgirdo – keturių divamzdžio šūvių, kurie nusinešė šešias gyvybes.

* Keturi H – kaimo jaunimo organizacija, remiama žemės ūkio departamento, teikianti informaciją žemės ūkio ir namų ekonomikos klausimais. (*Čia ir kitur vert. past.*)

Tačiau po to miestelio gyventojai, kurie ligi tol taip nebijojo vieni kitų, kad net nesistengdavo užrakinti namų durų, pamatė, kad vaizduotė jiems iš naujo atkuria tuos nykius sproгимus, įžiebusius nepasitikėjimo ugnį, kurios atšvaituose daugelis senų kaimynų ėmė keistai žiūrėti vieni į kitus, tarytum būtų buvę svetimi.

River Valio fermos šeimininkas Herbertas Viljamas Klateris buvo keturiasdešimt aštuonerių metų vyras ir, neseniai pasitikrinęs sveikatą dėl draudimo poliso, sužinojo esąs puikiausios būklės. Nors ir nešiojo akinius be apšodų ir buvo tikrai vidutinio ūgio, – beveik nesiekė penkių pėdų ir dešimties colių, – jo povyza buvo tikrai vyriška. Platūs pečiai, plaukai, nepraradę savo tamsios spalvos, patiklus veidas stambiu keturkampiu smakru, išsaugojęs sveiką jaunatvės skaistumą, o dantys be mažiausios dėmelės ir tokie tvirti, kad galėjo triaukšti riešutus, – sveikut sveikutėliai. Svėrė jis šimtą penkiasdešimt keturis svarus – lygiai tiek pat, kiek ir tą dieną, kai baigė valstybinį Kanzaso universitetą, kur studijavo agronomiją. Nebuvo jis toks turtingas kaip turtingiausias žmogus Holkombe – Teiloras Džounsas, gretimos rančos savininkas. Tačiau buvo pats žinomiausias žmogus tarp miestelio gyventojų, iškilus ir ten, ir Garden Sityje, netoliese esančiame apygardos centre, kur jam buvo patikėta vadovauti komitetui, besirūpinančiam neseniai užbaigto Pirmosios metodistų bažnyčios, aštuonis šimtus tūkstančių dolerių kainavusio pastato, statyba. Pastaruoju metu jis buvo Kanzaso fermerių organizacijų konferencijos pirmininkas ir jo vardą gerbė bei pripažino visi Vidurio Vakarų žemdirbiai, taip pat ir atitinkamos įstaigos Vašingtone, kur jis buvo Federalinės žemės ūkio kreditų valdybos narys Eizenhauerio vyriausybės laikotarpiu.

Visada gerai žinodamas, ko nori iš gyvenimo, misteris Klateris iš esmės tai ir gavo. Ant kairės rankos, ant bigio, likusio nuo kadaise žemės ūkio mašina nukirsto piršto, nešiojo lygų auksinį žiedą – simbolį prieš ketvirtį amžiaus sudarytos santuokos su būtybe, kurią ir norėjo vesti: universiteto kolegos seserimi, nedrąsia, pamaldžia, gležna mergaite vardu Boni Foks, trejais metais jaunesne už jį. Ji padovanojo jam keturis vaikus – tris dukras, o po to sūnų. Vyriausioji dukra, Eveana, ištekėjusi, dešimties mėnesių berniuko motina, gyveno šiauriniame Ilinojuje, bet dažnai lankydavosi Holkombe. Ir dabar kartu su šeima buvo laukiama artimiausių dviejų savaitių laikotarpiu, nes jos tėvai buvo numatę Padėkos dieną suruošti viso Klaterių klanu susiejimą (Klateriai buvo kilę iš Vokietijos; pirmasis emigrantas Klateris – ar Kloteris, kaip tuo metu buvo rašoma jo pavardė – atvyko čia 1880 metais). Buvo sukviesta daugiau kaip penkiasdešimt giminaičių, kai kurie turėjo atvykti iš tokių atokių vietų kaip Palatka Floridoje. Ir Beverli, antroji pagal amžių po Eveanos, nebegyveno River Valio fermoje; ji mokėsi Kansas Sityje, medicinos seserų mokykloje. Beverli buvo susižadėjusi su jaunu biologijos studentu, kurį labai palankiai vertino jos tėvas; kvietimai į vestuves, numatytas per Kalėdų savaitę, jau buvo išspausdinti. Todėl namuose gyventi buvo likę tik berniukas, Kenjonas, kuris, būdamas penkiolikos metų, jau praaugo misterį Klaterį, ir viena sesuo, metais už jį vyresnė – miestelio numylėtinė Nensi.

Šeimos atžvilgiu misteris Klateris turėjo tik vieną rimtą rūpesčio priežastį – savo žmonos sveikatą. Ji buvo „nervinga“, jai užeidavo „nedideli priepuoliai“ – šitaip atsargiai apibūdindavo jos artimieji. Ne dėl to, kad teisybė, susijusi su „vargšės Boni negalioimis“, būtų kokia nors paslaptis; visi žinojo, kad per keletą pastarųjų metų ji kartkartėmis gydėsi psichiatrinėje ligoninėje. Tačiau

ir šioje apniukusioje srityje neseniai įspindo saulė. Praeitą trečią dieną, grįžusi po dviejų savaičių gydymo Veslio medicinos centre Vičitoje, kur paprastai glausdavosi, misis Klater parvežė savo vyrui beveik neįtikėtiną naujieną; su džiaugsmu ji pranešė, kad negalios priežastis, taip galų gale nusprendę gydytojai, glūdinti ne jos galvoje, o stubure – tai esąs fizinis iškrypusių slankstelių padarinys. Žinoma, ji turės būti operuojama, o vėliau – ką gi, ji vėl bus „savimi“. Ar tai galėjo būti įmanoma – įtampa, atsiskyrimas nuo žmonių, pagalvės slopinama rauda užsirakinus duris, visa tai dėl iškrypusio stuburo? Jei taip, tokiu atveju misteris Klateris, sėsdamas prie Padėkos dienos stalo, galės sukalbėti nesudrumsto dėkingumo pilną maldą.

Paprastai misterio Klaterio diena prasidėdavo pusę septynių ryto; jį pažadindavo pieno kibirų žvangėjimas ir kibirus atnešusių berniukų kuždesys; tai buvo du sūnūs samdyto žmogaus pavarde Vikas Irsikas. Tačiau šiandien misteris Klateris neskubėjo, leido Viko Irsiko sūnums ateiti ir išeiti, kadangi išvakarės, penktadienis, lapkričio 13-oji, buvo varginanti, nors iš dalies džiugi diena. Boni atgavo savo „pirmykštį aš“, tarytum ruošdamasi normaliai būklei, jėgų atgavimui, kuris netrukus įvyks, ji pasirausvino lūpas, rūpestingai susišukavo plaukus ir, apsvilkusi naują suknelę, išvažiavo drauge su vyru į Holkombo mokyklą; ten abu plojo moksleivių pastatytam spektakliui apie Tomą Sojerį, kuriame Nensi vaidino Beki Tečer. Misteris Klateris džiaugėsi matydamas Boni viešumoje, nervingą, tačiau vis dėlto besišypsančią, kalbančią su žmonėmis, ir abu jie didžiavosi Nensi, kuri taip gerai vaidino, prisiminė visą savo tekstą ir atrodė, kaip tėvas pasakė sveikindamas ją užkulisiuose, „tiesiog graži, brangute, – tikra Pietų gražuolė“. O Nensi elgėsi taip, lyg tokia ir būtų buvusi: padariusi jam reveransą su savo krinolinu, pasiteiravo, ar negalėtų važiuoti į Garden

Sitį. Miesto kino teatre pusę dvylikos būsiąs specialus penktadieniui, tryliktai mėnesio diena, skirtas „Siaubo seansas“ ir visi jos draugai ten važiuoją.

Kitomis aplinkybėmis misteris Klateris būtų draudęs. Jo taisyklės buvo įstatymai ir viena jų skambėjo taip – Nensi, taip pat ir Kenjonas, privalo grįžti namo dešimtą valandą paprastomis savaitės dienomis, o šeštadieniais – dvyliktą. Tačiau, suminkštintas malonių to vakaro įspūdžių, jis sutiko leisti. O Nensi negrižo beveik ligi antros. Jis girdėjo, kaip ji parėjo, ir pasikvietė ją, kadangi, nors ir nebūdamas žmogus, kuris iš tikrųjų keltų balsą, turėjo jai pasakyti keletą paprastų dalykų, ne tiek dėl to, kad grįžo taip vėlai, kiek apie jaunuolį, kuris ją parvežė, apie mokyklos krepšinio žvaigždę Bobį Rapą.

Misteriui Klateriui patiko Bobis Rapas ir jis manė, kad sulig savo amžiumi – jam buvo tik septyniolika – Bobis labai patikimas ir džentelmeniškias, tačiau per tuos trejus metus, kai Nensi buvo leidžiami pasimatymai, ji, kad ir populiaris, ir graži, niekada nesuistikinédavo su kuo nors kitu, ir nors misteris Klateris suprato, jog dabartinio jaunimo paprotys – susirasti sau porą, visada būti kartu ir nešioti sužadétuvių žiedus, jis tam nepritarė, tuo labiau kad visai neseniai netyčia užklupo savo dukrą ir Rapą bučiuojantis. Tada jis pasiūlė, kad Nensi liautųsi taip dažnai susitikinėjusi su Bobiu, ir patarė jai, kad lėtas atsitraukimas dabar mažiau įskaudintų negu staigus išsiskyrimas vėliau – kadangi, kaip jis priminė savo dukrai, toks išsiskyrimas galų gale turėsias įvykti. Rapų šeima buvo Romos katalikai, o Klateriai – metodistai; šito fakto turėjo pakakti, kad padarytų galą visoms svajonėms apie vedybas ateityje. Nensi elgėsi protingai – bent nesiginčijo – ir dabar, prieš palinkėdamas labos nakties, misteris Klateris išgavo iš jos pažadą, kad ji pradės palengva nutraukti savo ryšius su Bobiu.